

Udělení vysokého státního vyznamenání Bulharské sociologické asociaci

V minulém roce oslavila Bulharská sociologická asociace své pětadvacetiny. Oslava tohoto významného výročí však nebyla pro bulharské soudruhy jen příležitostí k zamýšlení nad historickými okolnostmi, které vznik této vrcholné organizace bulharských sociologů podmiňovaly, či podnětem k bilanci dosažených úspěchů, ale stala se především impulsem k úvahám o úkolech, které před marxistickou sociologií v socialistických zemích (a především v Bulharsku samém) dnes stojí.

Na jubilejním zasedání Bulharské sociologické asociace (které se konalo v červnu minulého roku v Sofii) byl posouzen široký okruh otázek. Diskutovalo se o významu marxistické sociologické teorie (chápané jako nejobecnější nefilozofická teorie společnosti) v současném marxistickém myšlení, o obsahovém zaměření, úrovni a technickém zabezpečení empirických výzkumů, o nutnosti posílit sociologickou expertizní činnost i o výchově sociologů. Byl zhodnocen vývoj a zaměření mezinárodních styků Bulharské sociologické asociace i dosažený stupeň spolupráce se sociologickými asociacemi socialistických zemí i balkánských států a účast bulharských sociologů v Mezinárodní sociologické asociaci.

Celková bilance vyzněla jednoznačně pozitivně, a to zcela oprávněně, neboť za poměrně krátké období své moderní historie dosáhla bulharská sociologie nepopíratelných úspěchů.

Sociologie se stala významným nástrojem řešení praktických problémů jak ve sféře řízení, tak ekonomiky, sociální politiky, školství, ideologie a světonázorové výchovy. Vznikla zde originální marxisticko-leninská sociologická škola, tvořivě rozvíjející tradice marxistického a sociálně kritického myšlení,⁽¹⁾ jejíž přínos k rozvoji marxistického myšlení je všeobecně uznávaný. Rada bulharských sociologů má ve světové sociologii významné postavení a i mezinárodní prestiž Bulharské sociologické asociace, zejména po velmi úspěšném světovém sociologickém kongresu ve Varně v roce 1970, je velmi vysoká.

Zejména v obecné sociologické teorii, v sociologii sociální struktury, práce, politiky, vzdělání, kultury a způsobu života, města a vesnice, v sociologii rodiny a mládeže i v sociologii náboženství dosahuje bulharská sociologie dlouhodobě špičkové úrovně. Od roku 1959, kdy byla v Bulharsku založena sociologická asociace, se vytvořilo i pevné institucionální zázemí jak pro výuku sociologie, tak pro práci v základním i aplikovaném výzkumu. Široce se rozvinuly metody spolupráce mezi sociologií a sférou společenské decize, což umožňuje, aby se sociologické poznatky co nejrychleji promítaly do praxe. Výrazně se rozvinula i propagace sociologických poznatků ve veřejnosti, která — díky *Mezinárodní varenské sociologické škole* — nabyla i mezinárodního ohlasu.

Společenská aktivita bulharské sociologie nalezla svůj výraz i v celospolečenském ocenění práce Bulharské sociologické asociace. V souvislosti s dvacátým pátým výročím jejího založení jí byl udělen Řád Bulharské lidové republiky prvního stupně za její zásluhy o marxistickou sociologii v Bulharsku. Významný podíl na rozvoji socialistického Bulharska byl rovněž připomenut v osobním dopise generálního tajemníka Bulharské komunistické strany Todora Živkova účastníkům jubilejního zasedání Asociace i v řadě vystoupení oficiálních účastníků tohoto zasedání z řad stranických, státních, odborářských, komsomolských i akademických pracovníků.⁽²⁾

(1) Na svém jubilejním zasedání Bulharská sociologická asociace jmenovitě vzpomněla v této souvislosti především díla významných představitelů dělnického a komunistického hnutí Dimitra Blagoeva a Jiřího Dimitrova a teoretiků Todora Pavlova, Sávy Ganovského, Žaka Natana, Kiryla Grigorova a Ilji Janulova. Významné místo v systematizaci poznatků bulharské sociologické školy měl dnes již zemřelý Živko Ošavkov, dobře známý i u nás. Pro současné zaměření bulharské sociologie má značný význam i teoretické dílo generálního tajemníka BKS Todora Živkova, zejména jeho práce *Problémy a přístupy k budování rozvinutého socialismu v Bulharsku*.

(2) Jednání se mimo jiné zúčastnili soudruzi Milko Balev, člen politbyra a tajemník ÚV BKS, Petr Džulgerov, kandidát politbyra a předseda Ústřední rady odborů, Stojan Michajlov, tajemník ÚV BKS, Georgi Džagarov, náměstek předsedy Státní rady, první tajemnice Ústředního výboru Komsomolu Stanka Šopovová, předseda výboru práce a sociálních věcí při Radě ministrů Georgi Jevgeniev a další hosté.

Generální tajemník ÚV KSB Todor Živkov ve svém dopise především ocenil úsilí bulharských sociologů o vybudování кадровé, materiální, institucionální a především poznatkové základny. Díky tomuto úsilí představuje dnes bulharská sociologie významného pomocníka strany při praktickém řešení otázek výstavby rozvinutého socialismu v Bulharsku, výrazně přispívá k tomu, aby se společnost mohla orientovat v nových společenských jevech, nalézat řešení sociálních problémů i odhalovat zákonitosti výstavby socialismu. Soudruh Todor Živkov ocenil snahu bulharských sociologů o „překročení dosavadních hranic společenského poznání, o hledání nových přístupů a řešení“. (3) Zdůraznil, že komunistická strana i celá společnost očekávají od bulharských sociologů hluboký a konkrétní rozbor otázek spjatých s rozvojem materiálně technické základny zralého socialismu, sociálně ekonomických vztahů (zejména rozpracování problémů spjatých s realizací role socialistického vlastníka), otázek socialistické demokracie, rozvoje socialistické iniciativy, formování socialistické osobnosti, vzdělání, vědy, kultury a způsobu života. Podle Todora Živkova vyžaduje strana od sociologie „aktivní účast v dalším rozvoji ducha dubnového pléna, (4) ducha pravdivosti, kritičnosti a realismu v hodnocení našich možností, základních faktorů a tendencí dalšího všestranného rozvoje společnosti“.

Atmosféra kritické náročnosti prostupovala celé jednání jubilejního zasedání Asociace, myšlenkově ostatně navazujícího na závěry čtvrtého sjezdu bulharských sociologů z roku 1983.

Bulharští sociologové se na svém jubilejním zasedání znovu plně přihlásili k myšlence společensky angažované sociologie, spjaté s politikou strany a jejím úsilím o vybudování rozvinutého socialismu v Bulharsku. „Pěťadvacetiletá zkušenost jednoznačně potvrzuje“ — praví se v hlavním referátu tohoto jubilejního zasedání, předneseném předsedou Bulharské sociologické asociace Niko Jachielem — „že síla marxisticko-leninské sociologie v Bulharsku a základ jejích úspěchů spočívá v neochvějné věrnosti velikému komunistickému učení, v nesmířitelném vztahu k jakýmkoliv vědeckým i ideovým odchylkám od marxismu-leninismu, v kritickém a ofenzivním přístupu k buržoazním sociologickým teoriím a v rozvoji sociologie na bázi dialekticko-materialistické filozofie, jakožto nejobecnější metodologie společenských věd, a organického sepětí s potřebami společenské praxe, s problémy a praktickými úkoly budování rozvinutého socialismu v Bulharsku. Síla bulharské sociologie... spočívá v těsné spolupráci... se sovětskými sociology a sociology dalších socialistických zemí, v její aktivní účasti na mezinárodním sociologickém životě, tkví v semknutosti Bulharské sociologické asociace a celé sociologické fronty kolem Ústředního výboru Bulharské komunistické strany a její leninské dubnové generální linie...“.

Na konkrétních příkladech z hlavního referátu i diskusí v plénu je možno dokumentovat tuto dlouhodobou strategickou linii Bulharské sociologické asociace, systematicky se orientující na těsnou součinnost se stranickými a státními orgány. Přestože počet sociologů byl zpočátku nepatrný, podařilo se v průběhu několika málo let vytvořit silnou institucionální základnu, schopnou realizovat i náročné empirické výzkumy. V roce 1967 bylo založeno první akademické sociologické pracoviště, které v následujícím roce bylo přeměněno na Institut sociologie Bulharské akademie věd. V této době již také existovala řada sociologických pracovišť v rámci odborů, na vysokých školách, v rozhlase a televizi, na ministerstvu obrany i kolem časopisu *Narodna mladež*. Začínají se také formovat první sociologická pracoviště mimo území hlavního města.

Klíčovou roli v rozvoji bulharské sociologie mělo červnové usnesení předsednictva ÚV BKS o rozvoji sociologie z roku 1967, které má dodnes značný praktický význam. Na jeho základě bylo mimo jiné tehdejší stranické sociologické pracoviště při Ústředním výboru Komunistické strany Bulharska přetvořeno v oddělení ÚV BKS, které dodnes funguje pod názvem Informačně sociologické centrum.

Na základě tohoto usnesení se rovněž začala vytvářet sociologická pracoviště při okresních výborech strany a Informačně sociologické pracoviště při Městském výboru

(3) Citáty z dopisu Todora Živkova jsou pořízeny z ruského překladu tohoto textu, který byl zaslán (spolu s překladem hlavního referátu a dekretu o udělení vysokého státního vyznamenání) Bulharskou sociologickou asociací Československé sociologické společnosti. Všechny tyto materiály jsou k dispozici v sekretariátu Čs. sociologické společnosti a v redakci Sociologického časopisu.

(4) Dubnové plénium z roku 1956 se vyznačovalo úsilím o hledání nových cest rozvoje bulharské společnosti, úsilím o věcné, kritické, stranicky zásadové zhodnocení situace.

strany v Sofii; začaly se postupně přeměňovat dosavadní pracovní skupiny sociologů v podnikních a regionech na organizace Sociologické společnosti, poskytující masovou oporu sociologickým empirickým výzkumům, a to jak těch, které jsou organizovány po celostátní linii, tak těch, které slouží potřebám místních stranických, státních či jiných institucí a organizací. Kádrově dnes dobře vybavená síť sociologických pracovišť představuje významný moment společenského života i systému řízení.

I když bulharská sociologie jen postupně získávala nezbytné metodické i praktické zkušenosti z empirických výzkumů i expertizní činnosti (významnou roli v této souvislosti sehrály zejména výzkum religiozity z roku 1962 a města a vesnice z roku 1968), v současné době představuje síť těchto pracovišť neobyčejně výkonný potenciál. Výzkumní pracovníci a tazatelé se stali základem, z něhož se vytvářel kádr regionálních sociologických pracovišť, vyznačující se nejen znalostmi sociologie, ale i společenským entusiasmem, při němž sociologie není chápána jako rutinní zaměstnání, ale jako poslání.

Jen v letech 1978–1982 bylo v Bulharsku realizováno 550 empirických sociologických výzkumů (na celostátní i regionální úrovni), přičemž značná část těchto výzkumů slouží bezprostředně stranickým orgánům. Podle údajů uvedených v hlavním referátu předsedy Bulharské sociologické asociace bylo v roce 1982 skutečně 42 % výzkumů z popudu a pro potřeby stranických orgánů, 45 % pro potřeby konkrétních plánů rozvoje a operativního řízení a rozhodování a 13 % na základě plánovaných vědeckých konferencí. Těsné spojení sociologického výzkumu s praktickou činností stranických a státních orgánů je z těchto údajů více než zřejmé.

Přes značný rozmach empirických sociologických výzkumů nelze však podle názoru bulharských soudruhů upadat do přílišného uspokojení, neboť určitým problémem dosud zůstává kvalitativní stránka realizovaných výzkumů. Do centra pozornosti se zejména dostává problém zvýšení profesionální úrovně sociologů působících mimo hlavní město a v podnicích. Ke zkvalitnění jejich úrovně mají napomoci mimo jiné i nově zakládaná *Rada podnikových sociologů v průmyslu a zemědělství* i déle již působící *Rada předsedů výzkumných výborů*, organizujících práci v jednotlivých úsekových sociologických disciplínách. Velmi mnoho se též očekává od *Byra empirických sociologických výzkumů* při Bulharské sociologické asociaci, které bude poskytovat metodickou pomoc a v jehož organizační struktuře je pamatováno i na kompetentní expertizní radu, posuzující úroveň jednotlivých projektů.

Úsilí o zkvalitnění kádrové základny sociologie se promítá i do pozornosti, která je věnována jak vysokoškolskému studiu sociologie a sociální psychologie (sociologie se vyučuje na Sofijské univerzitě a na Ekonomické fakultě a v kursech Institutu sociálního řízení při ÚV BKS), tak propagaci sociologických znalostí. V této souvislosti mají bulharští sociologové ovšem poněkud usnadněnou pozici, protože na základě školské reformy je nezbytné minimum sociologických znalostí zařazeno již do osnov bulharských středních škol. Cílem, který si bulharští sociologové v této souvislosti kladou je, aby si „stranické, státní a hospodářské kádry i orgány sociálního řízení všech stupňů osvojili sociologický přístup a styl myšlení“ a ve všech oblastech života se vytvořila taková společenská atmosféra a podmínky, které by umožnily sociologii zkoumat nejdůležitější a nejžhavější otázky... společenského vývoje“. Při tomto úsilí se bulharští sociologové spoléhají na plnou podporu stranických orgánů i organizací.

Na druhé straně rozvoj sociologického zkoumání není a — vzhledem k zaměření bulharské sociologie a její institucionální základně — ani nemůže být jen čistě akademickou záležitostí. Naopak, snaha zkvalitnit sociologickou práci je motivována především úsilím o širší praktické využití sociologie a rozvoj aplikované sociologie, o posílení expertizní, prognostické a poradenské činnosti.

Bylo by pochopitelně nesprávné posuzovat dosažený stav rozvoje bulharské sociologie jen prizmatem její praktické užitečnosti. Sami bulharští sociologové vidí problém daleko komplexněji, v jednotě rozvoje obecné sociologické teorie a prakticky zaměřených analýz a výzkumů: V hlavním referátu Niko Jachiela se skutečnost, že v bulharské sociologii je rozvíjena obecná sociologická teorie (i teorie nižší úrovně obecnosti) v těsné vazbě na empirický výzkum a meritorní znalost konkrétních oblastí života, hodnotí jako jeden z nejpozitivnějších momentů dosavadního pětadvacetiletého vývoje. Koncepce společnosti jako sociologického systému (struktury), (5) která

(5) Podrobnější informace o bulharské sociologické škole i o koncepci pojetí společnosti jako sociologické struktury nalezne čtenář nejspíše ve stati Michajlova, S.: *Zakladatel bulharské školy v marxisticko-leninské sociologii* (Sociologický časopis 3/84).

tvorí jádro specifického pojetí sociologie v Bulharsku, prokázala (podle názoru bulharských sociologů) plně svoji heuristickou funkci a umožňuje racionální orientaci ve složitosti sociální jevů.

Přes řadu úspěchů v rozvoji obecné sociologie poukazují bulharští soudruzi dále na nutnost „rozpracování a obohacování kategoriálního aparátu sociologie, dosažení většího stupně jednoty v chápání základních sociologických pojmů, kategorií a koncepcí, na nutnost odhalování a analýzy sociologických zákonů fungování a rozvoje socialistické společnosti i mechanismů působení těchto zákonů“. Analýza obecných, koncepčních problémů v těsné souvislosti s řešením aktuálních společenských úloh z hlediska upevňování a dynamiky socialistického zřízení tvoří jádro stranickosti sociologie v současných podmínkách, základ uplatňování „tvořivé kritické funkce sociologie, která je jednou z jejích základních praktických funkcí“.

Celé jednání jubilejního zasedání Bulharské sociologické asociace ukázalo, jak náročné cíle si bulharští sociologové v nejbližším období kladou a s jakou odpovědností a kritickou náročností k nim přistupují. Bylo též dokladem péče, kterou Bulharská komunistická strana sociologii věnuje, i cílevědomého využívání specifických možností sociologie v rozvoji stranické práce i sociálního řízení. Udělení Řádu Bulharské lidové republiky Bulharské sociologické asociaci je z tohoto hlediska především výrazem skutečnosti, že úsilí bulharských sociologů má pozitivní výsledky a nalézá též pozitivní sociální odezvu.

Jiří Linhart

Vědecké kolegium filozofie a sociologie ČSAV o vědeckém ateismu

Na zasedání vědeckého kolegia filozofie a sociologie ČSAV v červnu 1984 proběhla ideová diskuse k problematice a úrovni vědeckého ateismu v ČSSR, které se kromě členů kolegia zúčastnili rovněž přizvaní hosté ze zainteresovaných vědeckých a vysokoškolských pracovišť. Podkladem pro jednání, které zahájil místopředseda vědeckého kolegia doc. dr. F. Charvát, DrSc., byly analytické materiály *K problematice a úrovni vědeckého ateismu* (připravil dr. I. Hodovský, CSc., ředitel Ústavu pro výzkum společenského vědomí a vědeckého ateismu ČSAV v Brně) a *Úroveň, problémy a úkoly rozvoje vědeckého ateismu v ČSSR s přihlédnutím k vysokým školám* (připravil prof. dr. T. Halečka, DrSc., vedoucí katedry marxisticko-leninské filozofie a vědeckého ateismu UPJŠ v Prešově), vypracované na žádost kolegia. Oba autoři charakterizovali celou problematiku a zdůraznili její nejdůležitější momenty.

Dr. I. Hodovský, CSc. v úvodu svého vystoupení upozornil na posun v zaměření výzkumu v oblasti vědeckého ateismu v této pětiletce a jeho těsnější vazbu na aktuální současné problémy a otázky. Informoval o stavu a perspektivách výzkumu sekularizace, který brněnský Ústav pro výzkum společenského vědomí a vědeckého ateismu ČSAV realizoval ve spolupráci s Ústavem pro výzkum veřejného mínění při Federálním statistickém úřadu v Praze. Zmíněný výzkum se bude po pěti letech opakovat. V samotné kritice náboženství rozlišujeme modernizační tendence, včetně soudobé apologetiky. V oblasti boje s klerikálním antikomunismem přihlížíme k novým tendencím politizace náboženství, která má v soudobém světě dvojí charakter — na jedné straně tradiční, konzervativní, spjatý s podstatou kapitalistické společnosti, na druhé straně se zde uplatňuje protikapitalistická, levicová kritika společnosti, známá zejména v Latinské Americe a v některých projevech světového mírového hnutí. Své vystoupení uzavřel poznámkou o potřebě skutečně kvalifikované, zasvěcené vědeckoateistické výchovy a propagandy.

Prof. dr. T. Halečka, DrSc. charakterizoval stav a úroveň mezinárodní spolupráce socialistických zemí v oblasti vědeckého ateismu a upozornil na některé rozdíly a odlišnosti v přístupech a koncepcích jednotlivých socialistických zemí. Podtrhl, že nejasnosti v pojetí vědeckého ateismu trvají i u nás. Jeho rozpracování se neobejde bez interdisciplinární spolupráce vědeckého ateismu s dalšími vědními oblastmi a obory. V závěru příspěvku položil důraz na skutečnou jednotu vědeckoateistického působení a výchovy k vědeckému světovému názoru.

Dr. J. Zouhar, CSc. v diskusi upřesnil některé problémy mezinárodní spolupráce v oblasti vědeckého ateismu a dotkl se otázky přípravy vědeckých kadrů v daném oboru.

Prof. dr. I. Hruža, DrSc. se zaměřil na interdisciplinární spolupráci vědeckého komunismu s vědeckým ateismem, zejména v oblasti boje s klerikálním antikomunismem. V souvislosti s uváděnými charakteristikami poklesu religiozity upozornil na některé formy, v nichž se náboženství snaží působit v podmínkách naší společnosti. V této souvislosti vyvstala otázka skutečného docenění vědeckoateistické výchovy